

## ІЗ ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ СВ. ПАРАСКЕВИ С. ЛІЩАНЦІ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ ТА РЕЛІГІЙНО-ХРИСТІЯНСЬКОЇ ОБРЯДОВОСТІ ПАРАФІЯН (ЗА «ЛІТОПИСОМ» ГРИНЯ КОМАРНИЦЬКОГО)

### FROM THE HISTORY OF THE CHURCH OF ST. THE PARISH VILLAGE OF LISHTANSI IN THE TERNOPIL REGION AND THE PARISHES OF THE RELIGIOUS AND CHRISTIAN RITUAL (ACCORDING TO THE CHRONICLE OF HRYNI KOMARNYTSKY)

**Постановка проблеми.** Упродовж більше як 1000-літньої історії християнства на нашій землі Церква Христова є основою духовного багатства українців. Миряни завжди виявляли великий інтерес до її життя. Вивчення історії Церкви — важливе завдання різних наукових галузей, серед яких релігієзнавство та історія. Належну увагу цій проблемі приділяє також краєзнавство. Церковна тематика — невід’ємна складова оновленої історії міст і сіл нашої держави, вона постійно поповнюється новим фактажем через залучення раніше невідомих документів і матеріалів. Саме таким за описом подій з історії с. Ліщанці на Тернопільщині є

*Стаття вводить до наукового обігу рукописні матеріали — «Літопис» Гриня Комарницького про будівництво кам’яної церкви в с. Ліщанці на Тернопільщині, її первісній внутрішній інтер’єр, настоятелів храму, турботу селян про святиню і навколишню територію. Висвітлено роль Церкви, християнських духовних начал у повсякденному житті мешканців села, описано традиції святкування парафіянами великих християнських свят — Різдва і Великодня. Доведено, що в селі раніше була дерев’яна церква, а пізніше, в 1826–1832 рр., місцеві селяни на кошти дідача Онуфрія Домбровського*

\* Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

\*\* Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of World History of Vasyl Stefanyk Carpathian National University.

рукописний твір його уродженця Гриня Комарницького, який дивом частково зберігся в його родині, в онука Василя. Твір дає змогу заповнити прогалину в історії села, зокрема його церкви, та релігійної ментальності мешканців. Уведення в науковий обіг цих матеріалів, на нашу думку, сприятиме з'ясуванню ролі Церкви, християнських начал у повсякденному житті селян, стане внеском у справу ознайомлення сучасних жителів села з їхніми пращурами, світоглядом минулих літ.

**Аналіз джерел та останні дослідження.** Єдиним джерелом дослідження є рукопис під назвою «Літопис Гриня Комарницького» (далі — Літопис) (123 аркуші, 246 ст. та світлина «Луговий відділ 1936 р.») — твір понад 100-річної давнини, присвячений історії с. Ліщанці з 70-х років XVIII ст. до 1936 р. Його автор Гринь Іванович Комарницький, уродженець села, який помер і похований тут 1942 р.

Літопис написано українською мовою, але тією, якою розмовляли прості селяни в Східній Галичині за П Речі Посполитої (19.07.1919–17.09.1939 рр.) та Австро-Угорщини, з особливою орфографією. Так, літера «і» в одних випадках подається у сучасному написанні, а в інших (переважно) — як «єі», «є» завжди як «єи», замість літери «ю» в окремих випадках написано «бу». У прикметниках пропущено літеру «и», наприклад, «обідрані голодні і холодні люд» (с. 3)<sup>1</sup>. З великої літе-

*і його сина Степана збудували кам'яний храм; названо священників та описано їхнє служіння на парафії сс. Сороки та Ліщанці в 1787–1935 рр. Звернено увагу на християнські основи світогляду селян, роль і значення для них свят Різдва і Великодня.*

**Ключові слова:** Церква св. Параскеви с. Ліщанці на Тернопільщині, дерев'яна церква, капличка, літопис

*The purpose of the article: to introduce into scientific circulation the handwritten materials of the chronicle of Hrynia Komarnytskyi about the construction of a stone church in the village of Lishchantsi in Ternopil Region, its original interior, the abbots of the temple, the care of the villagers for the shrine and the surrounding area. To find out the role of the Church, Christian spiritual principles in the everyday life of the village residents, to tell about the parishioners' celebration of the great Christian holidays – Christmas and the Resurrection of Christ – Easter. Prove that there used to be a wooden church in the village. Name the priests and reflect their service in the parish of the villages of Soroka and Lishchantsi. Pay attention to the Christian foundations of the worldview of the peasants, the role and significance of the great Christian holidays - Christmas and Easter for them. The methodological basis of the research is the principles of scientific knowledge, in particular, objectivity in judgments about the past, the unity of the historical and the logical. In the process of research, the methods of*

<sup>1</sup> Тут і далі в круглих дужках посилання на сторінку рукопису «Літопис Гриня Комарницького».

ри всередині речень написані окремі іменники, як-от *поетка*, *жид*. Багато слів подано в такому варіанті, як їх вимовляли мешканці села: *юзоїти* (єзуїти), *амібранкі* (емігранти), *хріх* (гріх), *єйго* (його), *яко* (як) тощо; є також слова, які давно вийшли з ужитку або такі, що написані за тогочасним правописом: *апшицерка* (с. 126), *предсідатель зборів* (голова зборів), *зажалення* (скарга), *нинька* (зараз), *жена* (дружина, жінка), *женина*, *скарбонька* (каса), *радний* (радник), *лічити* (лікувати), *кляса* (клас), *лямпа* (лампа), *саля* (зал), *француватисі* тощо. Вживаються займенники *сей*, *ся*, *се*, а не *цей*, *ця*, *це*, частка *ся* та її місцевий фонетичний варіант *сі*: *пирибирався*, *питавсі* (с. 1) *подобаласі* (с. 5). Апостроф відсутній. Не завжди поставлені розділові знаки, хоч чітко дотримано поділу тексту на абзаци. У тексті багато слів іншомовного походження: полонізми (*альбо*, *дідич*, *осадник*, *сервіту*, *постерунок*); запозичення з німецької мови (*асисор*, *райфайзенка*, *фантерія*, *фільфебр*, *фільварок*, *шпіхлер*). Присутні лексичні діалектизми: *файно*, *газда*, *зарінок*; спеціальна термінологія (юридична): *люкаторське право*, *трипинаційне право*, *ліцитація*, *люстратор*, *кадастр*, *квота*, *кооператива*, *рента*, *зиск* та ін. Помітний польський вплив: *неподлеглосьць* (с. 3), *Никола* (с. 1, 4), *посидзене*, *отпіс*, *потверзене* (с. 156), *кабане ти хцеш україни* (с. 155) тощо.

Достовірність будь-якого тексту визначають джерела, на основі яких він написаний. Вивчення Літопису переконує, що першоосновою розповідей з історії України, Наддніпрянщини, Східної Галичи-

*analysis and synthesis, as well as chronological, comparative and descriptive methods were applied. The scientific novelty of the work lies in the fact that the history of the stone church of Lishchantsi in the Ternopil region, its founders were informed, the sources of funding for its construction were revealed, the participation of the villagers in its construction was told, its original interior was described, and its Ukrainian origin was proven. Names of priests who served in the parish of the villages of Soroka and Lishchantsi in 1787–1935 and their characteristics are named. The guardianship of the villagers with the shrine and the surrounding area was revealed. It has been reported that in the materials of the Main Archive of Ancient Acts in Warsaw, a wooden church of 1530 is mentioned in the village (and earlier than the first mentions of the church in the city of Buchach (1554) and the neighboring village of Soroky (1576)), that there was a chapel that lasted for a long time, apparently, after the destruction of the wooden church, it was a place of worship. Attention is drawn to the mentality of the inhabitants of the village in ancient times, the role of Christian holidays in their everyday life, how they strictly observed fasts in conditions of incredible poverty and poverty, celebrated Christmas and Easter with joy and great excitement, had fun around the church, also highlighted the relationship between the abbots of the temple and believers. Conclusions. The stone church in the village of Lishchantsi, Ternopil region, was built in 1826–1832 by local villagers at the expense of heir Onufry Dombrovskiy and his*

ни, Литви, Польщі, Австрії, Австро-Угорщини була українська література, видана Товариством «Просвіта». Так, оповідання «Голка», «повісьть котру написав Олекса Стороженько», видана у Львові 1911 р. у друкарні Наукового Товариства імені Т. Г. Шевченка Товариства «Просвіта» [Стороженько О., 1911, с. 22–32]; «книжечка Козацка», назву якої автор літопису, на жаль, не подав, стали джерелом розповіді про життя і діяння польського магната М. Потоцького (2, 16). Працю Степана Перського використано для з'ясування історії «Просвіти» у Східній Галичині, ювілеїв товариства, перших навчальних підручників («Псалтиря і Апостола»), діяльності Т. Г. Шевченка та ін. питань [Літопис, с. 86–93, 120–122], [Перський, 1932, с. 3, 5–12, 14–19].

Праці М. Драгоманова, на якого посилається автор літопису, використано для розповіді про історію української кооперації, починаючи із Запорозької Січі. «Буквар Кооперативний виданий р.С.У.К.» став основою для висвітлення історії західноєвропейського кооперативного руху — заснування невеликою групою англійських ткачів (28 чоловік) у містечку Рочдейл 1844 р. першого кооперативу під назвою «Товариство справедливих рочдейльських піонерів», яким було покладено початок споживчій кооперації, започатковано кооперативний рух [Літопис, с. 164–170]. Для характеристики Рочдейльських засад, крім кооперативного букваря, використано книжечку А. Гаврилка,

*son Stepan. Construction was started by O. Dombrovskiy, and his son Stepan finished it. Its founder (probably a descendant of the united Ukrainian nobility) O. Dombrovskiy, who died in 1836, according to the annals, was buried in the church under the high altar. From the very beginning, the church was named after the holy great martyr Paraskeva Pyatnytsia. In her honor, the grandfather installed an image in the church, and in 1795 Andriy and Tetiana Kravtsi bought an image of St. Paraskevi, painted on a tree, which was probably first installed in a chapel, and later in a temple. 1865 church brothers and sisters purchased a Psalter for the church at their own expense. It is not known what remains of the original church attributes to this day. Four melodious bells joined together, donated to the church in 1896, which were rung during communion, as well as the large bells installed on the belfry, were stolen by Muscovites during the occupation of Eastern Galicia and the village in 1914–1915. Didn't some really valuable church things disappear without a trace, or were simply thrown away as obsolete, during the numerous repairs of the church due to the incompetence of its ministers? Fortunately, the figure of Saint Anthony of Padua was preserved in the church - the work is similar in style to the works of I. H. Pinzel, or students of his school. The villagers zealously took care of, and, by the way, take care of the shrine and the surrounding area. Thus, Hryny Oliynyk bought two images for the church - in 1845 and 1847, in 1888/89 the cemetery was expanded with land bought from Dmytro and Mykola Prokipchuk,*



назву якої, на жаль, також не вказано [Літопис, с. 170].

Необхідна інформація черпалася також із часописів, які передплачувала читальня «Просвіти» с. Ліщанці, як-от: «Громадський голос» Української радикальної партії (УРП) за 1907 р., «Вісти з Лугу» товариства «Луг» за 1927–1936 рр., різні газети, згадані в літописі. Важливим його джерелом були усні перекази, розповіді старших за віком односельчан про події в селі, краї чи інших частинах Австро-Угорщини, свідками або учасниками яких вони були або про які чули від власних родичів. І, нарешті, основним джерелом розповідей про село є сам автор літопису — свідок подій, учасник та ініціатор просвітянського, кооперативного руху, багатьох інших суспільно-корисних справ у селі. Духовною підвалиною літопису стала ідейна та поетична спадщина Т. Г. Шевченка, на яку неодноразово посилається автор.

Літопис містить важливі відомості про село, за словами його автора, з «панцизняних часів», зокрема про святкування селянами великих християнських свят Різдва та Великодня. У ньому згадується також про роль церкви та християнських начал у повсякденному житті мешканців села.

Єдиною сучасною публікацією, у якій згадано про храм у с. Ліщанці, є видання: [Храми Української Православної Церкви, 2012. 396 с.]: «Майже в центрі села в 1826–1832 роках збудували храм. На тому місці раніше був цвинтар. Коли заклада-

*in 1895 the bathhouse on the church was completed and raised higher, in 1904, the cemetery was walled off from the road, Kost Prokipchuk lined the church square with lindens, which still decorate it today. After getting married in the church, Volodyslav Golembyski and Ludviga Dombrovska bought new windows for it. From 1787 to 1935, nine priests served in the parish of Soroky and Lishchantsi villages, the longest (1892–1928) was the rector of the church. Volodymyr Noskovskiyi, who, in addition to his direct ecclesiastical duties, conducted a great deal of work related to national revival. Parishioners strictly observed religious prescriptions - observed fasts, celebrated Christmas and Easter with joy and great elation, Christianity, faith in God determined their worldview in everyday life. Of course, the conducted research is far from exhausting the problems of the history of the Church of St. Paraskevi in the village Lishchantsi in Ternopil Oblast. Elucidation of her life under the first Soviets (September 18, 1939 – July 7, 1941), during the German occupation, and the second occupation of the region and the village by the Reds requires special attention. An even more important task is the study of the life of the church in the last more than three decades of Ukraine's independence. We hope that with God's help, all these problems will be solved and a complete history of the church of St. Paraskevi village Lishchantsi in Ternopil Oblast.*

**Keywords:** Church of St. Paraskevi village Lishchantsi in Ternopil region, wooden church, chapel, chronicle/

ли фундамент, викопали багато людських кісток, які перепоховали в південно-західному куті подвір'я храму. Нині на цьому місці у Великодні свята жінки співають гаївки. У 1795 році Андрій і Тетяна Кравці купили образ святої Параскеви, намальований на дереві, який свідчить, що на місці, де збудовано церкву, раніше була капличка» [Там само, с. 89]. Ця інформація достовірна. Мало того, вона повторює розповідь про цю подію, як її описав у своєму рукописному творі Гринь Комарницький [Літопис, с. 21–22] Винятком є безапеляційність твердження, «що на місці, де збудовано церкву, раніше була капличка». Щоправда, посилання відсутнє.

Автор літопису, на відміну від авторів видання, не стверджує категорично, що образ справді був куплений: «насе доводу нема, зазначає він, можи пиринешини з старого села Вовкова» (с. 22). Не категоричний літописець і щодо місця розміщення, за його словами, «маленької каплички». Чи була вона «при дорозі що веде до млина і до Язловец», чи на місцевості, «где є Церква», «на котрім місци була капличка тони знати а можи і перинесина з старого села Вовкова» (с. 21). На нашу думку, кам'яної каплички там, де згодом побудували церкву, не було і не могло бути хоча б тому, що проведення релігійних відправ посеред цвинтаря суперечило канонам православ'я. Крім того, варто застерегти і від спокусливого припущення, що капличка перестала існувати, як тільки почали будувати церкву. Якщо вона й існувала, то невідомо де і коли. Для з'ясування цього питання необхідне окреме дослідження.

**Мета статті** — ввести в науковий обіг матеріали літопису з історії будівництва кам'яної церкви, опис її первісного внутрішнього інтер'єру, турботи селян про святиню і навколишню територію. Висвітлити роль Церкви, духовних начал у повсякденному житті його мешканців, святкування парафіянами великих християнських свят — Різдва і Великодня. Довести, що в селі раніше була дерев'яна церква, кам'яна капличка, у якій велися богослужіння. Назвати тих, чийм коштом було зведено святиню, з'ясувати, якою була участь селян у її будівництві. Звернути увагу на християнські основи світогляду селян, роль і значення для них свят Різдва і Великодня.

**Виклад основного матеріалу.** Церква в с. Ліщанці збудована в 1826–1832 рр. Будівництво розпочав 1826 р. перший осадник села Онуфрій Домбровський. Він оплачував мурування та матеріали, а селяни зводили будову. Церква збудована майже посередині села, на підвищеній території, яка до 1826 р. не

пустувала — була місцем останнього спочинку його мешканців — цвинтарем: «і колись той Цвинтар був заповнений гробами (тут і далі збережено орфографію оригіналу. — Авт.), як я був малим хлопцем то міні оповідала стара бабуся Мариська Любанська (того часу она була кушарков) що она будучи ще дівчинов була за помічника коло мулярів як будували церкву, то як копали фундамент під церкву то викопали багато кості люцкіх і викопали вкуть в полудневого захода вилику яму і там закопали, тепер на тім місци сходе сі дівке і бовлютсі гаїлкі» (с. 21–22). Місце, де були закопані людські рештки — пам'ятне, як власне й те, де поставлений кам'яний хрест із зображенням Богородиці (зразу за воротами, як входити на майдан церкви) та, де стоїть дзвіниця.

У роки мого дитинства і ранньої юності це місце привертало постійну увагу дітей — учасників щорічних гаївок. Насторожував дерев'яний хрест, видно, що давній, бо дуже порепаний, якийсь особливий. На мої запитання, хто там похований, ніхто толком не відповідав. Найчастіше казали, що там похованого якогось священника. На нашу думку, й нині люди і священник не знають, хто там похований, адже не знайомі з літописом Гриня Комарницького, єдиним на сьогодні достовірним джерелом, у якому розказано про це поховання. Сподіваємось, що тепер будуть знати: там лежать останки предків, можливо, найперших мешканців села. Тут доречно встановити меморіальну дошку або плиту з таким написом: **«Захоронення людських останків, виявлених при копанні фундаменту церкви в 1826 р.»**.

У цій могилі захоронені тільки ті людські останки, які були викопані при копанні фундаменту церкви. Тому можна припустити, що багато могил залишилося навколо церкви, адже на цвинтарі ховали щонайменше впродовж 360 років, якщо датою заснування села вважати 1459 р., коли воно вперше згадується в книгах галицького суду, а заключною датою — копання фундаменту та початок будівництва церкви в 1826 р.

Беручи до уваги більш раннє фактичне виникнення поселення, із великою ймовірністю можна твердити, що, можливо, там ховали навіть упродовж 400 років, якщо не триваліший час.

«Церква, — читаємо в літописі, — побудована в українським стилі фронтом до полудні збоку від захода є мала захрестія. В середині склиплена на чотири часті має три вилікі Олтари з правоеї сторони св. Отец Николай по другім боці з лівой св. Парасковея по сиридині головній вівтар насподі ківот над ківотом Красна матір Божа українського стилю такій гарний

що можисі нинайде вцілієі Галичині такого над матиров Божов оміщинй вищи виликій Образ св. Первомучиника Стефана всі три олтарі мали заслони другими образами. Перед виликєм олтарем було засновано по правім і лівім боці Дяконьскі двері відтак виликі 2 образи Ісус Христос і матир Божа, а по серидині були райскі Двері з малюнками і різбов 4 Івангилисти повиті вино градами. Також є хори долівка вложена плитами а перид церквою є виликі сходи, єще по двох сторонах знаходєсі виликіх 2 олтарі по првім св Никола по лів св. Парасковея. Звільниця (дзвіниця. — *Авт.*) в куті від полудневого всходу мала дужи гарні гармонійні 4 звони в часі світової війни (1914–1918 рр. — *Авт.*) забрали Москалі бувало як за здвонат то так приємно як музика грає» (с. 22–23).

Добудував церкву син О. Домбровського Степан: «Стефан Домбровский добудовав Црков по своему батькови Онофрею в році 1832 і устроєів виликій Вівтар і вставив внего на своє імя виликій Образ св. Первомучиника Стефана» [Літопис, с. 21]. Батько ж його, «Онофрій Домбровській умер в році 1836 поховано його тіло під Церквов під виликім Вівтарем» (с. 19).

Літопис повідомляє, що «ще в році 1795 купленй образ св. Порасковееі купив еиго Андрій Кравців зі своєю женою Тикиною Образ мальованй на дереві виглядає олтарик над престолом». «маленькій олтарик що стоєіт тепер взахрестієі пиред ним стоєт кєліх зсвятими тайнами» (с. 21–22). Але не стверджує категорично, що образ справді був куплений: «насе доводу нема можи пиринєшини з старого села Вовкова (с. 18). Чи збереглось щось з описаного у церкві? Розказують, що нинішні образи виконані сільським художником Шевчуком (по-сільському Піргач) дєсь вже за часів незалежності України. А що сталося з первісними образами?

Не категоричний літописець і щодо місця розміщення, за його словами, «маленької каплички». Чи була вона «придорозі що веде до млина і до Язловец», чи на місцевості «где є Церква» «накотрім місци була капличка тони знати а можи і перинєсина з старого села Вовкова» (с. 21). Звичайно, «маленька капличка» була місцем святих відправ до побудови кам'яної церкви. Ніколи не дізнаємось, коли і де точно вона була розташована. Але в селі існувала дерев'яна церква, де саме, також невідомо. Дерев'яна церква в Ліщанцях згадується в матеріалах Головного архіву давніх актів у Варшаві 1530, 1576 рр., 1578 р. в іншому польському джерелі. Причому перша згадка про дерев'яну церкву в Ліщанцях раніша за перші згадки таких цер-



ков у Бучачі (1554, 1576, 1578) і сусідньому селі Сороки (1576, 1662, 1681). Тоді у селі була парафія. За документами, церква в Ліщанцях була православною, візантійського обряду [Скочиляс, 2008, с. 614–616 (Додаток 1)].

Літопис містить й інші важливі відомості з історії церкви. Так, Гринь Олійник купив до церкви два образи — в 1845 р. і в 1847 р., 1865 р. «купило брацтво і сестриці зі своєї скарбоні Савтир до церкви» (с. 80), 1888–1889 р. «Докуплено нови Цвинтар від Дмитра і Николи Прокіпчуків» (с. 95). З нагоди одруження (коли це було, не вказано) Володислав Голембський і Людвіка Домбровська закупили до церкви пару нових вікон (с. 97). В. Голембський «обняв фільварок яко Дідич в 1892 р. походить зі Славитина пов. Підгайці. Ожинивсі з Людвіков Віктора і Ідадії Домбровскех. Слюб відбувавсі в Ліщиньцях» (с. 97). До речі, В. Голембський — останній польський пан у Ліщанцях, був забитий палицями, коли село окупували «перші москалі» 18 вересня 1939 р. За вїйта Костя Шевчука, який став ним у 1893 р., «року 1895 р піднешино і збудовано вищи Банію нацерккві» (с. 101). Вїйт Гаврило Пендзей 1904 р. «убмурував муром наоколо Цвинтар долішній церковній» (с. 117). Один із перших шести хлопчиків-учнів школи-дяківки 1858 р. Кость Прокіпчук «опсавдив коло церкви окола цвинтар церковий липами котрі уже великі повиростали і прикрашають церков» (с. 78).

Літопис подає також унікальну інформацію про священників, які служили на парафії сс. Сороки і Ліщанці (Ліщанці не були окремою парафією): «о. Семен Заянчківский, прибув на парафію Сорке і Ліщиньці в 1787 р. Був до 1807 р.» (с. 18), о. Гаврило Глібовіцький прибув на парафію в 1842 р. (с. 39), о. Осип Дерковський прибув на парфію в 1843 р. (с. 39), о. Базилій Крушильницький прибув на парафію в 1844 р. «...жив з панами... в великі прязни... був залежний від Пана бо за всі гди коли мав в Ліщиньцах службу Божу то єїздив до двора на обїд... побожний теольогїчний жув (жив. — Авт.) згідно з народом виконював своєї сьващеничискі обовяскі... за его церковнаго господаркі купив образ 1845 р до церкви Гринь Олійник с Федя а другий купив 1847 р.» (с. 39). Помер 1888 р. (с. 95), «о Канонік Громніцкий» — латинський священник. 1888–1889 рр. (с. 95), о. Ковальський, прибув на парафію в 1889 р., «родом з Губина був чесній чоловік» (с. 96), о. Гілярій Сіманович, прибув на парафію в 1890 р., «сей священник був джи порядній» (с. 96), о. Володимир Носковський прибув на парафію Сороків і Ліщанець в 1892 р., обмінявшись парафією з о. Сімановичем. Римо-католицького віросповідан-

ня, «був народний священик і був політик...був Агітатором провідником і порадиником...его задачев було викорінити п'яньство з села... навертав до тверезости... (с. 98–99). «Друга задача его праці заводити школи і читальні» (с. 188).

За сучасними оцінками, В. Носковський — релігійний і громадський діяч, активний просвітянин. Зокрема, за його сприяння в с. Ліщанці в 1893–1894 рр. була збудована нова школа (с. 98), наприкінці 1902 р. була заснована читальня «Просвіти» (с. 109). У 1904 р. він згодив «вжидівкі Ремзі Блютрейх пар. 236–235 города і хату дві старих стодоли», а «Стефан Танчаковський церковний Нотар в Золотім Потоці» меценат і благодійник «купив і оформив контракт на головне товариство «Просвіта» у Львові а на читальню Просвіти Ліщинецкіх українських селян під єїх заряд і урядовані» (с. 113). Того самого року в цій хаті була влаштована нова читальня «Просвіти». «О. Носковский читальню посвятив і від правив намісци панахиду...» (с. 114). 1909 р. було розпочато рух «за тверезе село». Після богослужіння «повклякала ціла церква до 300 людей два пальці до гори і о. Носковский привів присягу» «непити чи риз цілий рік горівкі» (с. 122). За його сприяння 1910 р. засновано товариство «Січ» (с. 185), організовано сільський кредитний кооператив «Райфайзенка» (названий ім'ям засновника кредитних кооперативів у Німеччині Райфайзена Фрідріха Вільгельма). Він був на перших зборах кооператива (с. 186). За сприяння о. В. Носковського побудували школу і в с. Сороки, де він мешкав, а меценат і благодійник із Золотого Потока судовий виконавець Степан Танчаковський купив «двір в Апклера» в Сороках для читальні «Просвіти» (с. 188–189). Вів активну агітацію серед парафіян під час виборів чи то до повітової ради, чи під час виборчих кампаній до Австрійського парламенту та Галицького сейму за українських кандидатів (с. 98–99, 188–189). Мав уроки у школі, де «підучував всіх молодих релігійно і морально» та проводив іншу діяльність (с. 189). 1915 р. окупаційна російська влада вислала Носкрвського до м. Симбірськ (нині — Ульяновськ, РФ), де він служив парохом при костелі. 1917 р. повернувся до с. Сороки [Мельничук, 2004, с. 646].

Коли постала Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР) брав участь у зборах делегатів Бучацького повіту по зборах повітового комісара і членів повітового комітету 7 листопада 1918 р., пропонував на повітового комісара д-ра Іларіона Боцюркова, адвоката з Бучача, а на заступника п. Остапа Сіяка, голову «Селянського господаря» в Бучачі. Збори поіменним го-

досуванням делегатів з кожного села окремо вибрали повітовим комісаром Української Національної Ради (УНР) д-р І. Бощорківа. о. Носковський був вибраний з округу Бучач членом Повітового Комітету УНР (Західно-Українська народна республіка 1918–1923, 2001, с. 353–354). Від 1918 р. — польовий духівник УГА, згодом — парох та організатор осередку національно свідомої української молоді в Бучацькій парохії [Мельничук, 2004, с. 646].



Носковський Владислав Михайлович (10.02.1864–11.02.1928). Народився в с. Мишкін, нині Заліщицького р-ну Тернопільської обл. Причиною смерті, як вказано в літописі, була хвороба «скрут кишки», яка уразила його за місцем праці у с. Сороки. Щоб її лікувати поїхав до Львова, однак лікарі не змогли допомогти. Похований у Львові, його жінка Ольга похована в с. Сороки. Чи доглянуті їх могили?

Після о. В. Носковського на парафію Сороки-Ліщанці 31 березня 1928 р. прибув о. Олександр Мальчинський. Людям він сподобався. Депутація парафіян просила преосвященного єпископа Григорія Хомишина у Станіславі «щоби він позістав нанаші парохії навсе али Преосвья. Єпископ відмовив» (с. 191).

У листопаді 1929 р. – 1935 р. на парафії сіл Сороки і Ліщанці служив о. декан Микола Бріль, який «походить з німецької родини», народився в селі під Тернополем, «син рільника», «перейшов на націю українську». Здобував освіту в школах Тернополя і Львова; «зпочатку належав до дещезії Львівської». Першим місцем його праці «було село Прошова коло Мікулинець деканат 1912 р. був там до 1920 р. а в 1920 р переніся до с. Іванчі Горішне коло Тарнополі і рівночасно під Децезію Станіславівску. Був завідателем до 1930 р. уже в Сороках і Ліщиньцях був Парохом а в 1935 р. зістав Деканом.... 1917 р. був ариштований москалями ... Буцім то о. Н. Бріль сказав до людей не бійтися незадовго прийдут Австріякі і москалів вижинут. але Начальник ув'язни Пізанський увілив єиго... о. Бріль мав того часу чотири парафії католицких і коли було богослужині в однім селі то зі штерох

сіл ішли люди на богослужині. О. Декан Нукола Бріль мав дуже красний голос до Богослужня...» (с. 207).

Цікавими є вміщені в літописі оповіді про святкування в селі великих християнських свят — Різдва та Великодня, особливий інтерес становлять відтворені у ньому настрої дітей в очікуванні свят. Різдво і Великдень, як і зараз, були дуже очікуваними подіями року. «Нираз мати сидит та шиє сорочку в виликій піст на сьвита а коло неєї діточке щибечут Мамо! Ще далеко до свит? ще доню 4 ниділи — будем пичи паску бабу али пасочка буде чорна бо пшиничка з головнив, авчім будети пичи питає Настуні ? — а вті обичийщі з старого ришита: авона сі влі зе впеиц ? під порим челюста! а я піду світити питає Грицко підиш сину підиш а вцосі вбиру авот шию сорочку а стани нибудумав ойні сину тобіще ввійде ти маєш лише сім рочків а давно ходили хлопці біз штанів до 12 років а задетнутисі ? задетшсі вобрус а Настуюю в пошевку Єиринка задьетни сі вмій сьирак нові а я піду встарім міні старі в вйде» (с. 24).

Далі Літопис згадує, що «рокові свята Воскресеніє або Різдво йордан і т ин. то дужи врочисто святкували». Строго дотримувалися церковних канонів щодо посту, який передував святу. «Цирковні пости дужи шанували Мати — абодайти коротка година була з бахуром! Що таке крічиш питає батько? — а диви-бенькарт собачй єів молоко і талапнув лишков скоромнов в борщ тай нима що обідати хіба свини висипати ? ну та певни кажи батько та хто биго єів.

Де хто слабй вмираючи з голоду а молока би не покушів. в Петрівку то декотрі по зваяляси єісти в крім Пониділька Сериди і Петниці а в спасівку і впилипівку божи борони.

...справляли люди поминкі давали (наймали) службу Божу оден сороковец а потім єидн ринській а дякови дві шуст кі, як тиха служба Божа то приносили хліб на парастас вниділю а як сьпівана то зараз потім кликали до хати був обід часом був наобіді і священник і тягнуло дві добі. і впіст страви пісьні» (с. 23).

На власне запитання про те, як люди ставляться до церкви і обрядів, автор літопису відповідає так: «Люди відносесі дужи релігійно шануют церков і свій обряд, колись давно носили при носи як в виликій піст перед Воскресенієм звані сороковусти чириз цілй піст що сериди по троєї хліба і на хліб щось булке або цукор або яйця а часом і Осиледец також ябка і націлй піст 1 свічка біла, Також другй день Різдвяних сьвят і попразен і на успеніє пресьвятоєї богородиці тонесут сир і мискамі пироги нираз ігомосьц набирут цілу дішку пирогів всілякіх із

сира і збарабольа, другу сира хліба мало кілька грудок масла що стояли насирі» (с. 23).

До свят мешканці села старались оновити одяг. Колись давно, зазначено в літописі, ще за панщини таких спідниць, як тепер не було. Їх виготовлення відбувалось за участю заїжджого єврея, який «бив димки». «Ко би приїхав димар та є три сорочки старих та вибе дим ке». Він мав широку гладку дошку і грубий папір, на якому вирізані візерунки — сосонки, хрестики, драбинки або кружальця. Накладав на дошку півку з старої сорочки, зверху папір з візерунками, і мастив фарбою. «і вже є сорокати півке покім вдома зшивають півке і вже є димка» (с. 25).

У ті часи носили спідниці зі старої сорочки, сорочки по краю мали вузькі вишиті смужки. Жінки, як і чоловіки, носили сірак. Жіночий «сірак мав вишитий з заду фавди чирвонов волочков а хлопській білов».

«Без сірака непішла до церкви ні кавалер ні дівка і старі хотьби була низнати яка спека, пізнійши ішли дівке роздегені тільки парубке і жонаті в сіраках». «Жінка пізніши мала літник то була спідниці зкрашиного сукна то мала до сльобу і ховаєга на серть і широкіи пояс чорній хустка вилика називала сі Броцка а потім шалігнова зкладаласі на папір і яка і шла на христини тонао кола була завизана а до Церкви то кіньці висіли і по кім білим рантухом завита ціла голова попід бороду і також висіло два кіньці рантуха, без рантуха жінка не пішла до церкви ніколи чито на службу божу чито до христу чи за сваху все мусів бути рантух аколиби котра пішла без рантуха то священник зараз ганьбив п'ячко дес поділа рантух пропила га!» (с. 26).

«чоботи просьті шиті з вивороту пиривернині і з лиця червоні опцасів нибуло лиш зависоко якпідкова підкова не прибиваласі цвиками тільки два кіньці за тим пировані і забиті до серидини і загнені а заду був такій опциль до серидини пущений і серидини назад і так загнений» (так ходили до Першої світової війни. — *Авт.*) «а ще давнішци запаньшини то ніхто нимав ані сорочки вишиваноеі ані чобіт ходили ще входаках». «Али все утіха єиднакова чи було вщосі вбрати чи що єісти а радсьть биласі в украєїнських серцах зтов надієов що прийде Воскресенієє Христови буде радсьть вотіха щебет як птиц спів гагівке» (слово «гагівке» підкреслено. — *Авт.*) (с. 25–26).

«Гагівке» співали, як була погода, біля церкви «Чорнушко душко» або «Зайчика»:

*Ані тобі зайчику  
Ані тобі зайчику*



*Зайчику оберниси  
Ані вискочити  
А ні витримати  
Кого любиш притулисі.*

І так стоя всі вкупі а одна всередині і скачи і тулит другу і таскачи і ту саму співають».

«коли слота то по сходилисі вкупу яківці (дяківці. — *Авт.*) і співають Чорнушко душко»:

*Чорнушко душко  
Вставай раненько  
Мийсі чишесі  
замуж бирисі  
Хотеті люди взяти  
А миті хочим дати.*

Мати на прохання дитини «Мамо, а співайте гагівке»:

*А ти старий Воробію  
Град побив  
град побив  
дес діти, дес діти дес діти дів  
Доц витопив  
Лише ясі молоденькі  
Набїду лишив» (с. 26, 27–28).*

«Впониділок в ливані виликі хлопці ідуть рано подівчатах али найбільши по два до двох і то наричених і вейє хаті троха вєли і почистувалисі свіченим яйцем і горівкою паскою і ідуть на службу божу, а по службі божі є недалеко церкви керниці (збереглася донині. — *Авт.*) і там кратком набирають води і кратком заходє і лєють натовпу дівок, али сей звичай паскудний по святочниних одежах лети воду уже уже вкороткім часі зкасовалосі али довго щесі то повторило. Церковних традиц уже сі так невідбуває аж в по диветім читверзі в наступаючу ниділю робе на чотири части цвинтару олтарі і всящєнник іде з мострепцієов (процєсією. — *Авт.*) і читає перед кождим Олтарем і вангєлію. В зелені свята нічо такого лиш як звичайно мають (прикрашають зеленими гілками дерев, квітами. — *Авт.*) і люди хати і в церкві також мають і ідуть у поли з процєсієов » (с. 28).

**Висновки.** Кам'яна церква в с. Ліщанці на Тернопільщині зведена в 1826–1832 рр. місцевими селянами на кошти дідича Онуфрія Домбровського і його сина Степана. Розпочав будівництво О. Домбровський, а закінчив його син Степан. Її фундатор (мабуть, вихідець зі спольщеної української шляхти) О. Домбровський, як свідчить Літопис, що помер 1836 р., був

похований у церкві під великим вітварем. Церква із самого початку була названа іменем святої великомучениці Параскеви П'ятниці. На її честь дідич установив у церкві образ, а ще в 1795 р. Андрій і Тетяна Кравці купили образ св. Параскеви, намальований на дереві, який спочатку, мабуть, був встановлений у капличці, а згодом і в храмі. Невідомо, що із первісних церковних атрибутів збереглося до наших днів. Чотири вкупі з'єднані мелодійні дзвоники, подаровані церкві 1896 р., яким дзвонили під час причастя, як і великі дзвони, встановлені на дзвіниці, вкрали росіяни під час окупації Східної Галичини і села у 1914–1915 рр. Можливо, вони безслідно пропали або їх просто викинули як зужиті під час численних ремонтів церкви через некомпетентність її служителів. На щастя, в храмі збереглася фігура святого Антонія Падевського — робота, за стилем наближена до творів І.Г. Пінзеля або учнів його школи. Селяни ревно опікувалися і донині опікуються святиною та прилеглою територією. Так, Гринь Олійник купив до церкви два образи — в 1845 р. і 1847 рр., 1865 р. церковні брати і сестри за свій кошт придбали Псалтир, у 1888–1889 р. було розширено цвинтар землею, купленою в Дмитра і Миколи Прокіпчуків; у 1895 р. збудовано вищу баню на церкві, у 1904 р. було обмуровано цвинтар муром від дороги, Кость Прокіпчук обсадив церковний майдан липами, які й сьогодні прикрашають його. Взявши шлюб у церкві, Володислав Голембський і Людвіга Домбровська купили до неї нові вікна. На парафії сіл Сороки і Ліщанці з 1787 по 1935 рр. служили дев'ять священників; найтриваліше (1892–1928) настоятелем храму був о. Володислав Носковський, який, крім своїх прямих обов'язків, вів велику роботу, пов'язану з національним відродженням. Парафіяни зберігали релігійні приписи — строго дотримувались постів, радо і з великим піднесенням святкували Різдво і Великодень, християнство, віра в Бога визначали їх світогляд у повсякденному житті.

Звичайно, наше дослідження не вичерпує проблематики історії церкви св. Параскеви в с. Ліщанці на Тернопільщині. Особливої уваги потребує з'ясування її життя за перших совітів (18 вересня 1939 р. – 7 липня 1941 р.), в період німецької окупації, другої окупації краю і села червоними. Ще важливішим завданням є дослідження життя церкви в останні понад три десятиліття Незалежності України. Сподіваємося, що з Божою допомогою всі ці проблеми вдасться вирішити і створити цілісну історію церкви св. Параскеви с. Ліщанці на Тернопільщині.

1. Західно-Українська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Т. 1. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 584 с.
2. Літопис Гриня Комарницького (рукопис). (1900–1936 (орієнтовно)), 246 с. та окрема світлина «Луговий відділ 1936 р.».
3. Мельничук Б. Носковський Володислав Михайлович. Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2005. Т. 2: К-О. С. 646.
4. Перський С. Популярна історія Товариства «Просвіта» у Львові: з ілюстраціями. Львів: Накладом т-ва «Просвіта», 1932. 268 с.
5. Скочиляс І. Книга реєстру катедріка Львівської православної єпархії 1680–1686. Записки наукового товариства ім. Шевченка. Праці історико-філософської секції. Львів, 2008. Т. ССLVIC (256). С. 614–616 (Додаток 1).
6. Стороженько О. Голка. Твори Олекси Стороженка. У Львові. Вид. т-ва «Просвіта», 1911. С. 22–32.
7. Храми Української Православної Церкви Київського патріархату. Тернопільщина / автор концепції Куневич Б.; головний редактор Буяк Я.; фото: Снітовський О., Крочак І., Кислинський Е., Бурдяк В. Тернопіль: ТОВ «Новий колір», 2012. 396 с.

- 
1. Zakhidno-Ukrainska narodna respublika 1918–1923. Dokumenty i materialy. T. 1. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2001. 584 s.
  2. Litopys Hrynia Komarnytskoho (rukopys). (1900–1936 (oriientovno)), 246 s. ta okrema svitlyna «Luhovyi viddil 1936 r.».
  3. Melnychuk B. Noskovskyyi Volodyslav Mykhailovych. Ternopilskyyi entsyklopedychnyi slovnyk: u 4 t. / redkol.: H. Yavorskyi ta in. Ternopil: Vydavnycho-polihrafichnyi kombinat «Zbruch», 2005. T. 2: K-O. S. 646.
  4. Perskyi S. Populiarna istoriia Tovarystva «Prosvita» u Lvovi: z iliustratsiiamy. Lviv: Nakladom t-va «Prosvita», 1932. 268 s.
  5. Skochylias I. Knyha reiestru katedryka Lvivskoi pravoslavnoi yeparkhii 1680–1686. Zapysky naukovooho tovarystva im. Shevchenka. Pratsi istoryko-filosofskoi sektsii. Lviv, 2008. T. CCLVIC (256). S. 614–616 (Dodatok 1).
  6. Storozhenko O. Holka. Tvory Oleksy Storozhenka. U Lvovi. Vyd. t-va «Prosvita», 1911. S. 22–32.
  7. Khramy Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho patriarkhatu. Ternopilshchyna / avtor kontseptsii Kunevych B.; holovnyi redaktor Buiak Ya.; foto: Snitovskyyi O., Krochak I., Kyslynskyi E., Burdiak V. Ternopil: TOV «Novyi kolir», 2012. 396 s.